

УДК 902

ISSN 2545-4528 (печатено)
ISSN 2545-4536 (електронски)

археолошк **И**НФОРМАТОР

стручно списание од областа на археологијата

број 3

АРХЕОЛОШКИ ИНФОРМАТОР 3 (2019)

Издавач
ЗГ МЕНЕЛАЈ - Прилеп

лектор на македонски
Виолета Крстеска

Уреднички одбор

превод на англиски
Ѓурѓица Илиева (Ѓ.И.)
Александар Мургоски (А.М.)
Дејан Ѓорѓиевски (Д.Ѓ.)
Ирена Теодора Весевска (И.Т.В.)
Слободан Стојкоски (С.С.)

(главен уредник)

Елица МАНЕВА

Филозофски факултет - Универзитет св. Кирил и
Методиј - Скопје

(членови)

Бошко Ангеловски

ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

тираж
100

Зоран Рујак

НУ Завод за заштита на спомениците на културата и
музеј Струмица

печати
и-Принт Прилеп

Орданче Петров

ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

достапно на
www.informator.com.mk

Александар Мургоски

ЗГ Менелај - Прилеп

адреса на редакција: ул. Павел Шатев, 34 - Прилеп,
Република Македонија
инт. страна www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
електронска пошта: arheoloski@informator.com.mk

Технички уредник и компјутерска обработка

Орданче Петров, Александар Мургоски

This volume of the Journal is financially supported by
the Annual program of the Ministry of Culture of the
Republic of Macedonia for 2019

UDK 902

ISSN 2545-4528 (print)
ISSN 2545-4536 (online)

arheološk*i* NFORMATOR

Academic Journal of Archaeology

volume 3

ARHEOLOŠKI INFORMATOR 3 (2019)

Publisher
NGO MENELAJ - PRILEP

Macedonian proofreading
Violeta Krsteska

Editorial Board

Translation in English

(Editor-in-chief)

Elica Maneva

Faculty of Philosophy - University of sts. Cyril and
Methodius - Skopje

Djurdjica Ilieva,

Aleksandar Murgoski

Dejan Gjorgjievski

Irena Teodora Vesevska

Slobodan Stojkoski

(editors)

Boško Angelovski

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

copies

100

Zoran Rujak

NI Institute for Protection of Monuments of Culture and
Museum - Strumica

printed by

i-Print Prilep

Ordanče Petrov

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

available on

www.informator.com.mk

Aleksandar Murgoski

NGO Menelaj - Prilep

redaction adress: Pavel Satev, 34 - Prilep,

Republic of Macedonia

web-site: www.menelaj.mk, www.informator.com.mk

e-mail: arheoloski@informator.com.mk

Technical editor and computer layout

Ordance Petrov, Aleksandar Murgoski

This volume of the Journal is financially supported by
the Annual program of the Ministry of Culture of the
Republic of Macedonia for 2019

СОДРЖИНА

археолошки ископувања

ПОПОВ НОС, с. ЧАНИШТЕ, МАРИОВО А. Миткоски	7
ЛОК. „ГРАДИШТЕ“, СЕЛО. МЛАДО НАГОРИЧИНО Д. Ѓорѓиевски	17
НЕКРОПОЛИ НА ЛОКАЛИТЕТОТ КУКУЛ КАЈ ПРИЛЕП А. Миткоски и Д. Темелкоски	27
СКУПИ, КОМПЛЕКС ГРАДСКА ВИЛА (VILLA URBANA) - БАЗИЛИКА СО КРСТИЛИНИЦА Л. Јованова	37
СКУПИ - КОМПЛЕКС ТЕРМА- БАЗИЛИКА СО АТРИУМ М. Ончевска Тодоровска	47
„ПЕЈЧИНОВЦИ“ ВО ВАРОШ - ОХРИД Б. Таневски	57
АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ ПАВЛА ЧУКА А. Јакимоски и Д. Темелкоски	63
МАНАСТИРОТ СВЕТИ ЈОВАН ПРЕТЕЧА О. Петров, В. Бриловски и С. Стојкоски	75
ХУСЕИН-ШАХ ЏАМИЈА С. Ивановска Велкоска	89
КОЈА КАДИ ЏАМИЈА- БИТОЛА С. Стојкоски	101

CONTENT

archaeological excavations

POPOV NOS SITE, v. ČANIŠTE, MARIOVO A. Mitskoski	15
THE GRADIŠTE SITE, VILLAGE OF MLADO NAGORIČINO D. Gjorgjievski	25
NECROPOLI AT THE KUKUL SITE NEAR PRILEP A. Mitkoski and D. Temelkoski	36
SCUPI, COMPLEX CITY VILLA (VILLA URBANA) - BASILICA WITH BAPTISTERY L. Jovanova	46
SCUPI - THERMAE-ATRIUM BASILICA COMPLEX M. Ončevska Todorovska	56
PEJČINOVCI IN VAROŠ - OHRID B. Tanevski	62
ARCHEOLOGICAL SITE PAVLA ČUKA A. Jakimoski and D. Temelkoski	74
MONASTERY ST JOHN PRETEČA O. Petrov, W. Brillowski and S. Stojkoski	87
HUSSAIN SHAH PASHA MOSQUE S. Ivanovska Velkoska	100
KOJA KADI MOSQUE-BITOLA S. Stojkoski	110

конзервација и реставрација

БАРГАЛА, ГОРЕН КОЗЈАК 111
Т. Нацев

АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ ТРЕШТЕНА СТЕНА, 121
С. МАНАСТИР МАРИОВО
Г. Стојаноски

вариа

ЈУДАИСТИЧКИ СИМБОЛИ НА СРЕДНОВЕКОВНИ 129
КЕРАМИЧКИ САДОВИ ОД СКУПИ И
СКОПСКО КАЛЕ
Е. Манева

ЈАВАЧ НИЗ ВРЕМЕТО? 143
ОСВРТ НА АМУЛЕТИТЕ ОД ТИПОТ „МАСКА –
ЈАВАЧ“ НАЈДЕНИ ВО ДАТИРАНИ ЦЕЛИНИ
Д. Ѓорѓиевски

ѝприкази

СКОПЈЕ. ОСУМ МИЛЕНИУМИ НА ЖИВОТ, 149
КУЛТУРА И СОЗДАВАЊЕ
С. Коруновски

ТАОР : РАНОВИЗАНТИСКО УТВРДУВАЊЕ И 159
НАСЕЛБА ОД ПРАИСТОРИЈАТА ДО СРЕДНИОТ ВЕК
Е. Манева

РАНОХРИСТИЈАНСКА АРХИТЕКТУРА ВО 165
ИСТОЧНИТЕ ОБЛАСТИ НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА
И. Теодора Весевска

музеологија 169

ЛАПИДАРИУМ. НУ ЗАВОД И МУЗЕЈ – ПРИЛЕП 175
О. Јандреска

ИЗЛОЖБАТА „СКОПСКИ МАТЕРИЈАЛНИ И
ДУХОВНИ ПРОБЛЕМОЦИ“
Д. Живкова и И. Кузманоски

conservation and restoration

120 BARGALA, GOREN KOZJAK
T. Nacev

127 ARCHAEOLOGICAL SITE TREŠTENA STENA,
VILLAGE OF MANASTIR, MARIOVO
G. Stojanoski

varia

142 SYMBOLS OF JUDAISM ON MEDIEVAL CERAMIC
VESSELS FROM SKUPI AND
THE SKOPJE FORTRESS
E. Maneva

148 A TIME RIDER?1
AN OVERVIEW OF THE RIDER MASK TYPE OF
AMULETS FOUND IN DATED CONTEXT
D. Gjorgjievski

reviews

157 SKOPJE. EIGHT MILLENNIA OF LIFE, CULTURE AND
CREATION
S. Korunovski

163 TAOR : EARLY BYZANTINE FORTIFICATION AND
SETTLEMENT FROM PREHISTORY TO MIDDLE AGES
E. Maneva

167 EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURE FROM
EASTERN PARTS OF THE REPUBLIC OF
MACEDONIA
I. Teodora Vesevska

174 museology

LAPIDARIUM. NI BUREAU AND MUSEUM – PRILEP
180 O. Jandreska

THE MATERIAL AND SPIRITUAL SPARKS OF SKOPJE
EXHIBITION
D. Živkova and I. Kuzmanoski

Дејан ЃОРЃИЕВСКИ

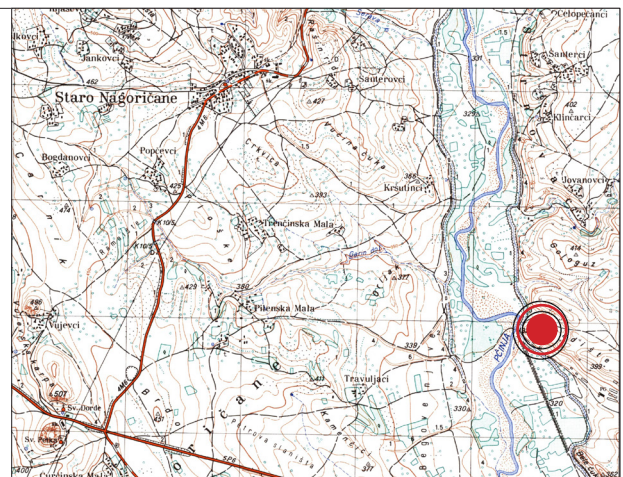
Dejan GjORGjIEVSKI

ИЗВЕШТАЈ ОД АРХЕОЛОШКО ИСКОПУВАЊЕ НА
ЛОКАЛИТЕТОТ „ГРАДИШТЕ“,
с. МЛАДО НАГОРИЧИНО –
СТАРО НАГОРИЧИНО

REPORT OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION ON
THE GRADIŠTE SITE,
VILLAGE OF MLADO NAGORIČINO –
STARO NAGORIČINO

УДК 902.2:903.2 (497.721)“–04“
903.5(497.721)

НУ Музеј Куманово
dejangorgievski@gmail.com

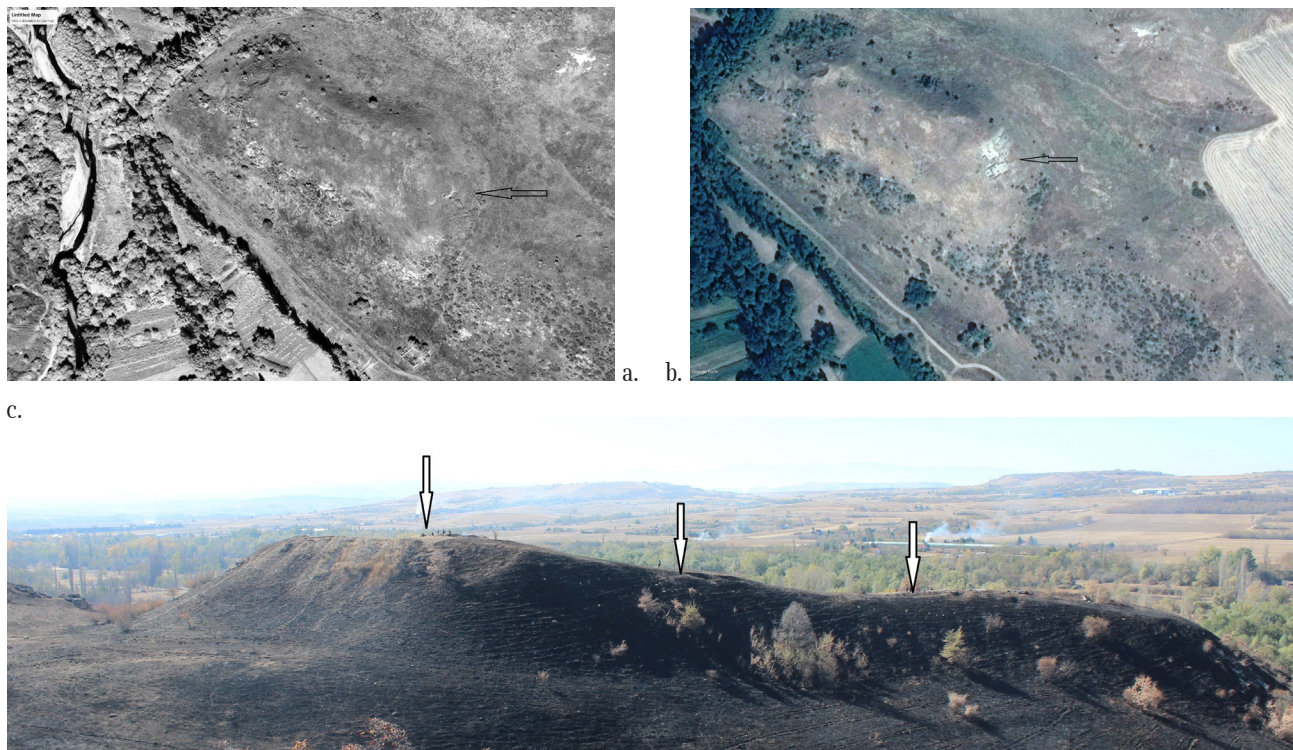

Локалитетот Градиште во с. Младо Нагоричане (y=75715, x=46709) се наоѓа во нивите помеѓу селата Макреш и Младо Нагоричане, Општина Старо Нагоричане. Сместен е на истоимениот рид, северно од мостот над Пчиња, на магистралниот пат Куманово – Крива Паланка. Самиот рид се наоѓа во непосредна близина на левиот брег на Пчиња. До неговата јужна страна води земјен пат кој се дели од асфалтниот пат Војник-Бајловце. Патот бил употребуван додека во подножјето на локалитетот егзистирале штали на макрешкото селско стопанство, како и за потребите на југо-словенската армија и каменоломот. Двете последни активности нанеле сериозни оштетувања на локалитетот.

До неговата источна страна завршува дол кој доаѓа од с. Стрновац, а кој селаните го користеле за наводнување на нивите крај Пчиња – на

The archaeological site of *Gradište* in Mlado Nagoričane (y=75715, x=46709) is located in the fields between the villages of Makreš and Mlado Nagoričane, in the municipality of Staro Nagoričane. It is situated over the eponymous hill, to the north of the bridge on the Pčinja and near the main road Kumanovo – Kriva Palanka. The hill itself is located near the left bank of the Pčinja. A dirt road leads to its southern slope, splitting from the asphalted road Vojnik – Bajlovce. The road had been in use during the existence of stables on the foot of the site, run by the cooperative of the village of Makreš, but it was also used by the Yugoslav army and the near quarry. These two caused a serious damage to the archaeological site.

A smaller ravine spreads to the eastern side of the site, falling from the village of Strnovac, a ravine which has been used by the villagers for ir-

Ил. 1 - Локалитетот Градиште – Мл. Нагоричане, а) пред отпочнување на ископувањата; б) простор истражуван до 2017; в) поглед на локалитетот од север

Fig. 1 - The archaeological site Gradište – Mlado Nagoričane, a) before the excavations, b) the area researched until 2017, c) northern view over the site

некои места сè уште има вода во долот. Од север е одделен од ридот Среден Рид преку друг, помал дол, додека западно од локалитетот се наоѓаат помали ритчиња и ниви од кои денес пристапот е најлесен. Меѓутоа, во периодот на користење на локалитетот, најверојатно пристапот го след денешниот земјен пат, споменат погоре, кој се протега од јужната страна на локалитетот, а завршува на западната страна. Оттука, благо се искачувал кон западното чело на населбата и преку неколку засеци во карпата излегувал на населбинското плато, протегајќи се по неговата јужна половина. Иако релативно низок (383,1), поради благите падини кои ја следат долината на Пчиња, локалитетот комуницирал со останатите локалитети западно (Костоперска Карпа) и јужно (Каљиште – с.Стрезовце, Градиште – с. Градиште итн.) од него, додека поради релјефот, северно и источно од локалитетот визибилноста е многу помала.

Локалитетот е познат во литературата,

rigation of the fields near the Pčinja. Parts of the ravine are still filled with water. On the northern side, another small ravine separates this one from the Sreden Rid hill, while there are small hills and fields from the west. Nowadays, the site is most easily accessible through this western side. However, in the period of use of the archaeological site, the access to the site most probably followed the referred dirt road, spreading from the south to the west side of the site. Therefrom, it climbed slightly towards the western forehead of the settlement and through some cleared paths through the rock, it emerged on the settlement's plateau, spreading over its southern half. Beside the relatively low altitude of the hill (383.1 m), because of the mild slopes that follow the flow of the Pčinja, it communicated visually with the archeological sites to the west (*Kostoperska Karpa*) and to the south (*Kaljište* - village of Strezovce, *Gradište* - village of Gradište). However, due to the specifics of the relief, the visibility of the site is decreased to the north and east of the site.

пред сè од извршените рекогносцирања. З. Георгиев го објавува под името „Градиште-Макреш“ и ја дава прелиминарната стратиграфска слика на локалитетот (наоди од енеолитот и бронзеното време, железно време и античкиот – пајонски период), со укажувања за развиена населба од класичниот и хеленистичкиот период (З. Георгиев, Три предримски населби крај Пчиња, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, бр. 17-18, Скопје 1990-1991, Градиште – Макреш, 94-97, План 2, сл. 4-6.) В. Лилчиќ ги проширува овие сознанија преку поекстензивен приказ на локалитетот, притоа објавувајќи и депо од 13 монети на Аудолеон (2 тетрадрахми, 1 дидрахма и 10 драхми), а прави и обид за лоцирање на храм на највисоката точка од локалитетот, како и атрибуција на етничката припадност на населението како агријанско (<http://www.reper.net.mk/2013/03/29/eden-agrijansko-pajonski-grad-na-pcinja-kumanovsko/>).

Археолошките истражувања се одвиваа од 2014-2017 г., како капитален проект на Владата на Р Македонија (носител на дозвола – НУ Музеј Куманово, раководител М. Јованов), и беа насочени кон откривање на највисокиот дел од локалитетот. Иако сè уште не се публикувани, ископувањата резултираа со извонредни резултати – се открија градби со малтерни сидови, јонски капители и бази, системи за одвод на водата од акрополата, како и голема количина на импортирана керамика од југот. Евидентно е дека градбите настрадале во силен пожар, според некои претпоставки поврзан со келтските напади од 280-279, иако нашите претпоставки се дека населбата страдала нешто подоцна, во македонско-дарданските судири, 3-2 в. пр.не.е.

Ископувањата од 2018 г. беа сондажни, со претходно поставена квадратна мрежа, насочени кон добивање на нови сознанија за локалитетот преку негово сондирање на различни локации. За таа цел, се работеше на веќе истражуваниот највисок дел од локалитетот (но, западно и југо-западно од истражениот простор) – сонда 18/18 и 20/18; на пониската карпеста тераса на северниот раб на населбата – сонда 19/18 (19а и 19б), како и на

The archaeological site is known in the literature mostly from the archaeological surveys. Z. Georgiev published it under the name *Gradište – Makreš*, giving the preliminary stratigraphic sequence of the site (finds from the Eneolithic, Bronze Age, Iron Age and Classical – Paenonian period) pointing to a developed settlement from the Classical and the Hellenistic period (З. Георгиев, Три предримски населби крај Пчиња, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, бр. 17-18, Скопје 1990-1991, Градиште – Макреш, 94-97, План 2, сл. 4-6.). These findings were made more comprehensive by Victor Lilčić through his extensive review of the site, at the same time, publishing a depot of 13 coins of Audoleon (2 of them tetradrachms, 1 didrachm and 10 drachmae). The author also made an attempt of indicating a temple as a highest altitude point of the site, thus determining the ethnic belonging of the population of the settlement as Agrianian (<http://www.reper.net.mk/2013/03/29/eden-agrijansko-pajonski-grad-na-pcinja-kumanovsko/>).

The archaeological excavations were conducted between 2014 and 2017, as part of a flagship project of the Government of the Republic of Macedonia (permission holder - NI Museum Kumanovo, project leader M. Jovanov) and were aimed at exploration of the highest area of the archaeological site. Although not published yet, the excavations resulted in extraordinary finds – structures with mortar lime walls were excavated, Ionic capitals and bases were found, as well as drainage systems for the atmospheric water on the acropolis, as well as large quantities of pottery imported from the South. It is evident that the buildings suffered in a strong fire, which was, according to some assumptions, related with the Gaelic invasion of 280-279, while our assumptions are that the settlement suffered a bit later during the Dardanian incursions of Macedonia (3-2 century B.C.)

The 2018 excavations were using a probe, following previously set square grid, and were aimed at gaining new finds for the site through probing on different locations. For that purpose, the already researched highest part of the site was excavated (as well as the south and south-western sides of the

a.

b.

c.

Ил. 2 - а) Сонда 18/19; б) Сонда 20/19; в) Декорирана тешџула од сонда 18/19

Fig. 2 - a) trench 18/19, b) Probe 20/19; decorated roof tile from probe 18/19

просторот помеѓу овие две локации – сонда 21/18 и 22/18.

Сонда 18/18(кв. 4Д) е поставена ок. 3 м западно од сонда 14/17, со димензии 5x5м. Како и во другите ситуации констатирани на овој дел од локалитетот и тука забележавме дека последниот слој на живеење е спален. За разлика од останатите сонди, каде што има простории сидани со неколку реда камен во долниот дел и сидови од печени тули, овде имаше интервенции врз природната карпа во која е всечена мала просторија. Просторијата не е откриена целосно, но има влезна партиција (широка ок. 80 см) и е оградена со работена карпа (јужен сид: должина 2 м, ширина ок. 40 см, источен сид – долж. 2м, висина ок. 60 см). Однатре таа била премачкана со груб, неизмазнет малтер со што во голема мера се разликува од останатите простории пронајдени во највисокиот дел од локалитетот. На источниот сид-засек во карпата има додаден камен кој требало да ја нивелира внатрешната сидна површина. Подот (381,81) на всечената просторија е релативно плиток во однос на површинскиот слој (382,42)

researched area) – with the use of probe 18-18 and 18-20; the lower rock terrace of the northern edge of the settlement was researched – with probe 18/19 (19a and 19b); as well as the space between these two areas – with the use of probes 21/18 and 22/18.

Probe 18/18 (sq. 4E) was placed app. 3 m to the west of probe 14/17, having dimensions of 5x5 m. Similar to other cases evidenced on this part of the site, it was noted that the last layer of existence had been burned, too. Unlike the rest of the probes, where the walls of the premises were built with few rows of stones in the lower zone and bricked walls above them, here an intervention in the cliff itself was noted, a small room cut inside the cliff. The room has not been fully excavated but there is an entrance partition (app. 80 cm wide) and it is fenced by a cut-rock (southern wall: 2 m. long, app. 40 cm wide / northern wall: 2 m long, app. 60 cm wide). On the inside, it was coated in raw mortar, in a manner which makes it distinctive from the other rooms found in the highest zone of the site. On the northern rock-wall there is a stone that was supposed to level the inner face of the wall. The floor (381.81 m of altitude) of the rock-cut room was relatively shallow in relation to the ground level (382.42 m of altitude) and it represents a leveled cliff coated with soil. The rock-cut room was covered with tegulae which are now scattered and fragmented all through the floor of the rock-cut room. The cliff is

a.

b.

c.

d.

Ил. 3 - а) скали издлабени во карпа пред сонда 19/18; б) Сонда 19/18, од североисток; в) Сонда 19/18, интервенции врз карпата; д) Сонда 19а/18

Fig. 3 - a) stairs carved in front of probe 19/18, b) probe 19/18 from north-east, c) probe 19/18, interventions over the rock, d) probe 19a/18

и претставува нивелирана карпа премачкана со земја. Таа била покриена со тегули, кои се наоѓаат фрагментирани по целата површина на всечената просторија. Карпата е мазнета и јужно од оваа просторија. Таму има поголемо присуство на паднати тегули и имбрекси, како и фрагмент од анта капител, што индицира постоење на трем. Еден поголем, убаво работен камен со нејасна функција е најден во средишниот дел од сондата (382,31). Движните наоди (ехинус, капак, тегови и фрагментирана керамика) зборуваат дека и овој простор од сондата бил користен за живеење. Траги од гореници врз подот се забележуваат низ целата површина на сондата.

Сонда 20/18 (кв. 5Г) е поставена на истата тераса како и 18/18, ок.7 м западно од сонда 15/17, на јужната половина од акрополниот дел на локалитетот кон југозападниот агол на просторот и е

polished on the south side of this rock-cut room, as well. There is a higher concentration of fallen imbrices and tegulae over there, as well as a fragment of an anta capital which indicates the existence of a **covered entrance**. A larger finely processed stone with unknown function was found in the middle of the probe (382.31 m of altitude). The movable finds (echinus, a lid, weights, fragments of pottery), indicate that this part of the probe was used for living as well. Traces of fire are visible throughout the probe's surface.

Probe 20/18 (square. 5D) was set up on the same terrace as 18/18, app.7 m to the west of probe 15/17, on the southern half of the acropolis part of the site, toward the south-western corner of the area, and with dimensions of 5 x 5 m. Here, as we move toward the south, the hill is steeper, leading to a more explicit erosion. This is probably the rea-

со димензии 5x5 м. На овој дел, одејќи кон југ, ридот е пострмен што придонело ерозијата да биде значително поизразена. Веројатно поради тоа, античкиот слој скоро и да го нема тука. Сочуван е само до висина од 380,65м н.в., најмногу во источниот, повисок дел од сондата. Претпоставуваме дека во античкиот период, во сондата немало значителни интервенции од градежен тип, па поради тоа слојот се забележува единствено во вид на нанос од бела, малтерна земја. Во југозападниот агол, пак, има нанос од окераста, набиена земја (380,03), на висина од само неколку сантиметри од ресцентниот слој.

Од исток кон запад, сондата е решена каскадно, и тоа веројатно уште од периодот на железното време. Железнодопскиот слој е релативно добро сочуван, како сива, пепеласта земја. По средината на сондата (правец север-југ) се јавува поголемо количество на расфрлан, крупен камен (средна висина 380,47), веројатно остаток од некој сид. Се забележуваат и остатоци од плитар, со отисоци од дрвена структура. Јасно се издвојуваат две помали јами, оградени со камен, веројатно за колци (подно ниво 380,08). Кон јужниот профил имаше остатоци од долен дел на питос, кој во еден дел бил покриен со окераста нанос во југозападниот агол. Керамиката е вообичаена за полното железно време по долината на Пчиња, со канелирани венци на устието и употреба на радло за декорирање.

Сонда 19/18 (кв. 14-13E) димензии 6x5м, е поставена на северниот раб на локалитетот, на неговиот средишен дел. Индикатор за поставување на сондата беа неколкуте камени скалила издлабени во карпа, во правец север-југ, кои водат до зарамнета терасичка на којашто и ја поставивме сондата. Ситуацијата во самата сонда беше различна од останатите добиени резултати при истражување на локалитетот. Имено, тука целосно отсуствуваат цврстите градби и архитектонските елементи констатирани на другите места на локалитетот. Наместо тоа, во сондата се откри матичната карпа, која во средишниот дел е најиздадена и се протега во правец северозапад-југоисток (2,8м). Врз неа се забележливи интервенции

сон why the classical horizon is almost not present here. It is preserved only up to an altitude of 380.65 m, mostly in the eastern part, which is the higher part of the probe. We assume that there were no significant architectural interventions within the probe's area in the Classical period, hence the layer is noticeable only in a form of white deposit of mortar and soil mixture. In the south-western corner of the probe there is a coating of ochre coloured compacted earth (altitude of 380.03 m), only a few centimetres below the recent layer.

From the eastern to the western side of the probe the ground layers were in a cascade formation, probably since the Iron Age. The Iron Age horizon has been relatively well preserved in a form of a grey dusty earth. In the middle of the probe (altitude 380.47 m), larger stones were scattered (–North-South direction), probably remnants of a former wall. Pieces of wattle and daub with imprints of wooden structure can be noted as well. Two pits can be clearly distinguished. They are fenced with stones, probably represent post-holes. Towards the southern profile, traces of a the lower part of a pithoi could be remarked, which has been partially covered with the ochre coating from the south-western corner. This type of pottery is typical for the full Iron Age along the stream of the Pčinja, with channeled wreaths on the rim and decorated with radlo¹.

Probe 19/18 (square 14-13G) had dimensions of 6 x 6 m., and it was set up in the middle of the northern edge of the site. The indicator for setting up the probe on this location were the few stairs carved into a rock, with a north – south direction, leading to a flattened terrace, where the probe was set up. The situation around this probe was completely different from the results of the other excavated probes on the site. The solid buildings and stone walls noted in the other probes were absolutely lacking here. Instead, the bedrock was reached, which was most protruding in the middle and spreading from north-west towards south-east direction (2.8 m.). Over the bedrock, human inter-

1 Radlo was a small primitive tool composed of a handle and a knurling wheel – translator's note.

a.

b.

c.

Ил. 4 - а) Сонда 21/18 – во с.и. агол се гледа откриеното чело на ѕидот од сонда 22/18; б) Сонда 22/18 (десно) и 21/18 (лево), во тек на ископувањето; в) откриен ѕид во сонда 22/18.

Fig. 4 - a) probe 21/18 with the uncovered front of the wall from probe 22/18 in the north-eastern corner, b) probe 22/18 (right) and 21/18 (left) during the excavations, c) uncovered wall in probe 22/18

– зарамнети врвови (369,42-369,37), канали во карпата (368,74) и сл. Од наодите имаше неколку керамички тегови-астрaгали и пирамидални, како и голема количина на фрагментирана керамика, без стратиграфска издвоеност, од железното време, антиката и хеленизмот. Иако во голем број, од фрагментираната керамика скоро и да не може да се реконструира еден цел сад- се чини дека таа била расфрлана или, пак, била користена на мал простор во голем временски период. Ситуацијата во многу наликуваше на ритуалните целини од некои планински светилишта (Кокино е најблискиот пример), па затоа сондата беше проширена (19a, 19b) со димензии 2,5x5, односно 1,5x5. Сондата 19a беше поставена во продолжение на издла-

ventions could be noted – flattened peaks (alt. of 369.42-369.37 m), channels in the rock (alt. of 368.74 m) and similar. Among the artifacts there were few ceramic weights – astragals and pyramidal, as well as large quantity of fragmented pottery from the Iron Age, the Classical and Hellenistic period without any stratigraphic order. Beside the large quantity, the fragments alone do not help the reconstruction of the whole vessel – it seems that the other fragments were either scattered or used only within a narrow space during longer period of time. The situation was very similar to some mountain sanctuaries (Kokino, as a best example), so the probe was enlarged (19a, 19b) by 2.5 x 2 m. and 1.5 x 5 m, respectively. Probe 19a was set up in continuation of the

бените скалила, додека 19б е паралелна со неа. Сондата 19а укажа дека претпоставките за користење на овој простор за ритуални активности се најверојатно оправдани: по качувањето на скалите, се доаѓа до тераса (369,3) на која има нанос од ситен речен камен (369,11) кој гради мала платформа со дијаметар од околу 1м. Северно од неа, има помали јами како за колци, но без остатоци од кровна конструкција околу нив. Во една од нив (368,75) беше пронајден грбен дел од фрагментирана калапена фигурина (гола, женска? - хиеродула??) и долен дел од калапен предмет (светилка или долен дел-постамент за фигуринка). Источно од неа - сонда 19б, веќе има поголемо количество на камен кој гради низок, нестабилен подсид (369,15), а во источниот профил имаше фрагменти од питос и тегули.

На терасата помеѓу сондите 18,20/18 и 19/18, беше поставена пробна сонда 21/18 (кв. 8Д). Со димензии 5x5м, доста брзо ја откри матичната карпа којашто на места беше зарамнета и прилагодена за одење (374,95). Во североисточниот агол се појави челниот дел од голем квадарен работен камен (375,25), поради кој ја отворивме сондата 22/18 (кв. 8Д).

Таа е со димензии 5x2,5, со цел да се открие структурата од којашто потекнува каменот. Се покажа дека каменот е дел од еден масивен сид, со дебелина околу 70-75 см, изграден од големи квадарни камени блокови (откриени 4, со просечна должина околу 90 см, широки 70-75 см, високи ок. 30 см) со правец југозапад - североисток (375,25-375,26). Откриен е во должина 3,62 м, и ја дели сондата на половина. Во западната половина е карпата (374,99) на која е поставен сидот - врз неа имаше паднати тегули, веројатно од кровот на градбата која ја градел сидот. Од источната страна, пак, карпата е зарамнета и замазнета со набиена земја (375,20) што упатува дека тоа е внатрешниот дел од градбата. Што се однесува до самиот карактер на градбата, треба да потенцираме дека се работи за еден од најмасивните сидини откриени на локалитетот, па поради тоа веројатно е дека се работи за репрезентативна градба, сочувана само во основата. Иако ваквите

carved stairs, while 19b was set up as a parallel to it. Probe 19a showed that the assumptions for the usage of the space for ritual activities are probably correct. The stairs were leading to a terrace (alt. of 369.30 m) with a layer of small river pebbles (alt. 369.11 m) that formed a smaller platform with a diameter of about 1 m. To the north of this platform, there were smaller pits, as post-holes, but without any traces of roof structure around them. In one of the pits (alt. 368.75 m) the back part of a molded ceramic figurine was found (naked, female - hierodule?) and bottom part of another moulded object (ceramic lamp or a base for a figurine). To the east of this probe, in 19b, there was a bigger presence of stones already, forming low and unstable sub-wall (alt. of 369.15 m), while in the eastern profile there were fragments of pithoi and tegulae.

On the terrace between the probes 18.20/18 and 19/18, a trial probe was set up, 21/18 (square 8E). This trial probe had dimensions of 5x5 and the bed-rock was reached very soon. On certain spots the bed-rock was flattened and customized for walking (alt. of 374.95 m). In the north-east corner, the front part of a chiselled stone appeared (alt. 375.25 m), which was a reason for opening a new probe 22/18 (square 8D).

Probe 22/18 has dimensions of 5x2.5 m, and it was aimed at uncovering the structure to which the referred stone belonged. It turned out that the stone was a part of a massive wall with a thickness of 70-75 cm, built of big square blocks (4 discovered, with an average: length of 90 cm, width of 70-75 cm, height of 30 cm) with south-western/north-eastern direction (375.25-375.26). It was excavated at a length of 3.62 m and it split the probe in half. The rock (374.99) on which the wall is placed is located in the western half - over the rock there were fallen tegulae, probably from the roof of the building that the wall belonged to. On the eastern half, on the other hand, the rock was flattened and coated with compacted soil (alt. of 375.20 m) - an indicator for the inner side of the building. Regarding the character of the building, it should be pointed out that one of the strongest masonry found on the site is in question, and because of this it can be assumed that

камени блокови ги наоѓаме употребени секундарно или, пак, во постарите слоеви на локалитетот, првичното датирање на наодите пронајдени на подното ниво, укажуваат на хеленистичкиот период што значи дека била употребувана во широк временски период.

Истражувањата од 2018 г. на лок. Градиште – Мл. Нагоричане даваат нови сознанија за употребата на самиот локалитет. Утврдивме дека на највисокиот дел постојат простории всечени во карпа (18/18) и остатоци од железндопското живеење на локалитетот (20/18). На долната карпеста тераса има интервенции во карпата кои укажуваат на можни ритуални активности (19, 19a, 19b/18), додека на просторот помеѓу овие две локации постои масивен сид од големи камени блокови (22/18) кој е дел од некоја репрезентативна градба која ќе биде истражувана со идните ископувања.

this was a representative building, today preserved only in the foundations. Despite the fact that these stone blocks were found in secondary usage or in the older layers of the site, the items found in the building can be preliminary dated in the Hellenistic period, pointing to a longer usage.

The 2018 research on the archaeological site of Gradište – Mlado Nagoričane provided fresh insight concerning the use of the site itself. It is evidenced that in the highest sections rock-cut structures exist (18/18), as well as traces of Iron Age usage of the site (20/18). In the lower rock terrace, there are notable interventions in the bed-rock, pointing to possible ritual activities (19, 19a, 19b/18), while in the space between these two locations, there is a massive wall of big stone blocks (22/18), part of a representative building that would be researched as part of future excavations.